

**MAKTABGACHA YOSH BOLALARDA SHAXSLARARO
MUNOSABAT PSIXODIAGNOSTIKASI**

*Shahrisabz davlat pedagogika instituti Pedagogika
fakulteti Maktabgacha ta'lim yo'nalishi 1- kurs talabasi*

Poyonova Guldona Yusuf qizi

Normurodova Mavjuda Xurshid qizi

Annotatsiya: Mazkur maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarning muloqot madaniyatini shakllantirish vazifalarini amalga oshirishning asosiy vositasi sifatida o'yinni tanlash mohiyati yoritilgan. Bolalar bilan ishlashda o'yin nafaqat universal, balki ularning rivojlanishiga har tomonlama ta'sir ko'rsatishga imkon beradigan maqbul vosita sifatida ko'riladi. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida tarbiyachi-pedagoglar o'yin muhitida bolalarni shaxs sifatida rivojlantirish xususiyatlarini chuqur va puxta bilishi va o'zlarining ta'lim-tarbiya faoliyatlarida ijodiy yondashgan holda samarali qo'llay olishlari lozimligi ta'kidlangan.

Kalit so'zlar: Ontogenez, psixik rivojlanish, bola shaxsi, maktabgacha ta'lim, o'yin, ota-ona munosabati.

Uzluksiz ta'lim tizimining asosiy va muhim tarkibiy bosqichlaridan biri sanalgan maktabgacha ta'lim shaxsning har tomonlama yetuk, barkamol bo'lib voyaga yetishida o'ziga xos o'rin tutadi. Maktabgacha yosh davridanoq bolalarda ijtimoiy faollik, tashabbuskorlik va tashkilotchilik sifatlarini shakllantirish masalasi ham ayni muddaolardan biri hisoblanadi. Respublikamizda maktabgacha ta'lim sohasiga oid olib borilayotgan islohotlar ushbu yo'nalishdagi faoliyatni tashkil etishdek katta imkoniyatlar mavjud. Bog'cha tarbiyasini olgan bola bilan bog'chag bormagan bolanisolishtirganda, ularning fikrlash darajasi o'rtasida yer bilan osmoncha farq borligini sezish qiyin emas. Shu munosabat bilan joriy yilning 8 may kuni O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev "O'zbekiston Respublikasi maktabgacha ta'lim tizimini 2030-yilgacha

rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi qarorni imzoladi. Bola maktabga qadam qo'yayotganda qanchalik bilimga ega ekanligi emas, balki uning yangi bilimlarni egallashga tayyorligi, atrof-olamga moslashishi ko'nikmalari, voqea-hodisani mustaqil ravshda tahlil etishi va mustaqil harakat qilishiga o'rgatishgina emas, balki unda o'z kuchiga ishonchni orttirish, o'z g'oyasini himoya qilish, mustaqil ravishda bir qarorga kelish hamda bolada "Men" konsepsiyasini shakllantirishda muhimdir. Bolalar jamoasini shakllantirish masalalari, bolalar bog'chasi guruhining o'zigaxos xususiyatlari va undagi shaxslararo munosabatlar, maktabgacha ta'lim muassasalarining bolalar individual psixologik xususiyatlarini shakllantirishga ta'siri masalasi: bularning barchasi tadqiqotchi psixologlarda alohid qiziqish uyg'otadi. Ontogenezda 3 yoshdan 7 yoshgacha bo'lgan davr bog'cha yoshi davri yoki maktabgacha yosh davri hisob lanadi. Maktabgacha yoshdagi bolalar psixologiyasida juda tez sifat o'zgarishlari bo'lishini inobatga olgan holda 3 davrga: (3–4 yosh) kichik maktabgacha davr, (kichik bog'cha yoshi), (4–5 yosh) o'rta maktabgacha davr (o'rta bog'cha yoshi), (6–7 yosh) katta maktabgacha davr (kata bog'cha yoshi)ga ajratish mumkin. Bola rivojlanish jarayonida kishilik avloditomonidan yaratilgan predmet va hodisalar olami bilan munosabatga kirishadi. Bola insoniyat qo'lga kiritgan barcha yutuqlarni faol ravishda o'zlashtirib, egallab boradi. Bunda predmetlar olamini, ular yordamida amalga oshiriladigan xatti-harakatlarni, tilni, odamlar orasidagi munosabatlarni egallab olishi, faoliyat motivlarining rivojlanishi, qobiliyatlarning o'sib borishi, katta yoshlik kishilarning bevosita yordamida amalga oshirilib borilmog'I kerak. Asosan, shu davrdan boshlab bolaning mustaqil faoliyati kuchaya boshlaydi. Bog'cha yoshdagi bolalarga beriladigan tarbiya, ularning murakkab harakatlarini o'zlashtirish, elementar gigiena, madaniy va mehnat malakalarini shakllantirish, nutqini rivojlantirish hamda ijtimoiy axloq va estetik didining

dastlabki kurtaklarini hosil qilishga qaratilish lozim. Mashhur rus pedagogi Lesgaftning fikricha, insonning bog'cha yoshidagi davr shunday bir bosqichki, bu davrda bolalarda xarakter xislatlarining namunalari shakllanib, axloqiy xarakterningasoslari yuzaga keladi. Shuning uchunham bir qator fanlar – falsafa, sotsiologiya, ijtimoiy psixologiya, shaxs psixologiyasi va pedagogikasining kesishmasida vujudga kelgan shaxslararo munosabatlar muammosi hozirgi zamonning eng muhim muammolaridan biridir. Bu muammo yosh avlodni tarbiyalash nazariyasi va amaliyoti uchun juda muhim bo'lgan "jamoaviy munosabatlar tizimidagi shaxs" muammosi bilan birlashadi. Shaxslararo munosabatlar – bu birgalikdagi faoliyat jarayonida odamlarning o'zaro ta'sir qilish tabiati va usullarida obyektiv ravishda namoyon bo'ladigan, subyektiv ravishda odamlar o'rtasidagi tajribali munosabatlar. Bu odamlar bir-birini idrok etadigan va baholaydigan munosabatlar, yo'nalishlar, kutishlar, stereotiplar va boshqa moyilliklar tizimidir. Ma'lumki, maktabgacha ta'lim guruhlarini o'rganish psixologiyada o'zigaxos an'analarga ega. A.S. Makarenko asarlarida taqdim etilgan shaxs va jamoa o'rtasidagi munosabatlarning asosiy qoidalariga asoslanib, bolalar bog'chasi guruhlarini psixologik tadqiqotlar 30-yillarda E.A. Arkin va A.S. Zaslujniydan boshlangan. 1950-yillardan boshlab rus psixologiyasida shaxslararo munosabatlar muammosiga bag'ishlangan ko'plab asarlar paydobo'ldi. Ular orasida bolalar bog'chasi guruhlarini alohida o'rganish bor edi. Bu mavzuda Y.L. Kolo-minskiy, L.V. Artemova va boshqalarning alohida asarlari ham mavjud. Maktabgacha tarbiya psixologiyasi va pedagogikasi bu borada juda ko'p ishlarni amalga oshirganiga qaramay, ko'plab masalalar hali ham yetarlicha o'rganilmagan. Ko'pgina o'qituvchilar, bolalar bog'chasi o'qituvchilari maktabgacha yoshdagi bolalar guruhlarida shaxslararo munosabatlarni rivojlantirish bo'yicha bilimga ega emaslar. Bolani shaxslararo munosabatlar tizimida hisobga olgan holda, bolaning oilada va uning

rivojlanish manbai bo'lgan maktabgacha ta'lim muassasalari sharoitida rivojlanishi bilan bog'liq masalalarni hal qilishga e'tibor qaratish lozim. Bu yosh davrida bolalarda taqlidchanlik yuqori darajada bo'ladi. Maktabgacha yoshdagi bolalarning eng asosiyva yetakchi faoliyatlaridan biri o'yindir. Yetakchi faoliyat deb bolaning ayni shu yoshida tez-tez ko'zga tashlanib turadigan xatti-harakatiga aytamiz. Yetakchi faoliyat shunday faoliyatki, bu faoliyat tufayli bolaning psixik jihatdan o'sishida jiddiy o'zgarishlar yuz beradi. Boshqacha qilib aytganda, mana shunday asosiy faoliyat jarayonidabolaning barcha psixik jarayonlari anchagina o'sadi. O'yin bola hayotida mana shunday asosiy faoliyatlardan biridir. O'yin shu qadar universal, shu qadar ko'p qirrali va qudratli faoliyatdirki, barcha yoshdagi bolalarni o'yindan boshqa kamolga yetkazishini tasavvur etish qiyin. O'yin faqat tashqi muhitdagi narsa va hodisalarni bilish vositasi bo'libgina qolmay balki, qudratli tarbiya vositasi hamdir. Ijodiy va syujetli o'yinlarda maktabgacha yoshdagi bolalarni barcha psixologik xususiyatlari shakllanadi. Mana shu nuqtayi nazardan o'yin bog'chadagi ta'lim-tarbiya ishlarini yo'lga qo'yishda markaziy o'rinda turadi. O'yin jarayonida maktabgacha yoshdagi bolaning barcha psixik jarayonlari tarkib topishida imkon bo'ladi. Chunki o'yin faoliyatida bolalarni diqqatva xotirasi, nutqi, xayoli, hissiyoti, mehnatga oid malakalari va qobiliyatlari namoyon bo'ladi. Bolaning kattalar va tengdoshlari bilan birgalikdagi o'yin faoliyati va muloqotining asosiy ma'nosini bolaning atrofdagi voqelikni bilishi va "bolalar submadaniyatini" o'zlashtirishi, insonning ijtimoiy mohiyatini o'zlashtirishi tashkil etadi. Shunday qilib, dastlab bola o'yin yoki mashg'ulot uchun tengdoshi bilan muloqotga kirishadi, unga qiziqarli faoliyatni rivojlantirish uchun zarur bo'lgan tengdoshning fazilatlarini undaydi. Maktabgacha yoshdagi bolalarning kognitiv qiziqishlari rivojlanadi. Bu tengdosh bilan bog'lanish uchun sabab yaratadi, bunda bola tinglovchi,

biluv chi va ma'lumot manbasini topadi. Maktabgacha yoshdagi bolalik davrida saqlanib qolgan shaxsiy motivlar o'zini tengdoshi bilan solishtirish, uning qobiliyatlari va tengdoshlari tomonidan qadrlanish istagiga bo'linadi. Bola o'z mahoratini, bilimini va shaxsiy fazilatlarini namoyish etadi, boshqa bolalarni o'z qadr-qimmatini tasdiqlashga undaydi. Muloqot motivi tengdoshning ularning biluvchisi bo'lish xususiyatigamuvofiq uning o'zigaxos fazilatlariga aylanadi.

Xulosa: Maktabgacha yoshdagi bolalarda shaxslararo munosabatlarni rivojlantirish ularning ijtimoiy-psixologik shakllanishida muhim ahamiyat kasb etadi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, muloqot faolligi va tashabbuskorlik qobiliyatlari aynan shu davrda shakllanadi. Bolalarda muloqot ko'nikmalarini rivojlantirishda o'yin metodlari samarali vosita sifatida xizmat qiladi, chunki o'yin jarayonida bola nafaqat o'z his-tuyg'ularini ifodalaydi, balki atrofdagilar bilan o'zaro hamkorlikda bo'lishni o'rganadi. Tarbiyachi-pedagoglarning psixodiagnostika va psixokorreksiya uslublaridan ongli va ijodiy foydalanishi maktabgacha yoshdagi bolalarda muloqotning sog'lom shakllanishi va shaxslararo munosabatlarning ijobiy rivojlanishiga zamin yaratadi. Shu bois, psixologik-pedagogik yondashuvda muloqot madaniyatini shakllantirishga alohida e'tibor qaratish muhim vazifalardan biri bo'lib qolmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Абдукаримов А. И. Психология общения и межличностных отношений у детей. – Т.: Фан, 2009.
2. Шимановская Н. В. Развитие коммуникативных способностей у детей дошкольного возраста. – М.: Просвещение, 2015.
3. Мамедов А. А. Основы социальной психологии. – Баку, 2012.
4. Karimova Z. N. Psixologiya darsligi (O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi tavsiyasi bilan). – Toshkent: TDPU, 2020.
5. Vygotsky L. S. Imaginative play and cognitive development. – M.: Pedagogika, 1986.

6. Norboshyeva M. Maktabgacha yoshdagi bolalarda muloqot faoliyatini rivojlantirish yo'llari // TISU Ilmiy Tadqiqotlari Xabarnomasi. – 2023. – №1(2).
7. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 8-oktabrdagi PQ-4477-son qarori "Maktabgacha ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi".
8. Rajabova F. R. Bola psixologiyasi. – Toshkent: O'qituvchi, 2018.